

Ekonomik Araştırmalar **Ağustos 2020**

Ayşe Özden

Müdür

aozden@atbank.com.tr

Ömür Şeheri

Müdür Yardımcısı

oseheri@atbank.com.tr

Dr.Ömer Ersan

Uzman Yardımcısı

oersan@atbank.com.tr

Swot Analizi	2
Ekonomik görünüm	3
Doğrudan yabancı yatırımlar	5
Dış Ticaret Görünümü	7
Bankacılık Sektörü Görünümü	9
Türkiye & Lübnan	11

YÖNETİCİ ÖZETİ

Birçok dinsel ve etnik grubun bir arada yaşadığı Lübnan'daki siyasi yapı, ülkenin kurucu belgesi olarak tanımlanan ve 1943'te üzerinde mutabakata varılan Ulusal Pakt çerçevesinde, siyasi görevlerin mezhepler arasında nüfuslarıyla orantılı olarak paylaştırılması esasına göre oluşturulmuştur. 2018'de tahminen nüfusun % 61'i Müslüman (% 31 Sunni, % 30 Şii) ve % 34'ü Hristiyan'dır. Ulusal Pakt ile cumhurbaşkanının Maruni (doğu Katolik Hristiyan), meclis başkanının Şii, başbakanın Sünni olması ve parlamento üyelerinin yarı yarıya Hristiyan ile Müslüman olması kararlaştırılmıştır. 1967 Savaşı'ndan sonra Lübnan'da artan Filistinli mülteciler demografik yapının değişmesine yol açmıştır. Küçük ve açık bir ekonomi olan Lübnan, komşu Suriye'deki iç savaşın yayılmasından büyük ölçüde etkilenmiştir. Suriye çatışması, Lübnan'ın büyük pazarlarından birini ve Levant (doğu Akdeniz ülkeleri) üzerindeki ulaşım koridorunu kesti. 2011-2016 yılları arasında ekonomik büyüme ortalama olarak sadece % 1,7 olarak gerçekleşti. IMF çalışmaları ülkedeki gelir eşitsizliği ve yoksulluğun, 1,4 milyon Suriyeli mültecinin akını sonucu önemli ölçüde arttığını gösteriyor. Uzun süren olumsuzluklar sonucu olan politika paralizasyonu, bu dış şokun etkisini daha da kötüleştirmiştir.

Ekonomik olarak, özel tüketim Lübnan'ın geleneksel büyüme faktörü olmaya devam etmektedir. Turizm, ticaret ve finans sektörleri nüfusun büyük bir bölümünü istihdam etmektedir. 2011 yılından bu yana dinamizmini kaybetmiş olmalarına rağmen, gayrimenkul ve inşaat kilit sektörler olmaya devam etmektedir. Hükümet tüketimi, mali kısıtlamalar ve siyasi otoritelerin belirlediği bütçeyi geçememeleri nedeniyle çok daha küçük bir pay almaktadır.

2019'da, Lübnan'daki endişe verici ekonomik durum kötüleşerek ülkede çöküş korkusu yaratmıştır. Ekonomik yavaşlama ve Lübnanlı göçmenlerin banka mevduatı transferlerinin azaltılmasıyla, devlet aşırı borçlu hale gelmiş ve likidite kıtlığı oluşmuştur. Hükümet, para toplamak için, WhatsApp gibi internet aramalarına vergi koymaya karar vermiş, buda ülkenin on yıl içinde bildiği en büyük ayaklanmayı tetiklemiştir. Bu ayaklanma başbakan Saad Hariri'yi Ekim 2019'da istifaya zorladı. Kamu borcu 2019'da GSYİH'nın % 178'ine ulaşan Lübnan, Japonya ve Yunanistan'dan sonra dünyanın en borçlu üçüncü ülkesi haline gelmiştir. Lübnan pound ise 8 ayda %80 değer kaybetmiştir. Enflasyon 2018'de %4,6'dan 2019'da %2,9'a gerilemiştir.

IMF, Beyrut limanındaki patlama, Lübnan para birimi üzerindeki baskılar ve COVID-19 salgını nedeniyle ekonomik krizin kötüleşeceğini ve enflasyonun 2020'de daha da artacağını tahmin etmektedir. Ekim 2019'da, bankalar iki hafta boyunca kapanmak zorunda kalmış, mevduat sahiplerinin para çekmelerinin sınırlandığı ve yurtdışına transferlerin yasaklandığı ortam paniğe neden olmuştur. Kredi kurulu şirketlerin ithalat finanse etmelerini önlemiş ve takipteki kredilerde bu arada artış dikkat çekmiştir. Geçici bir hükümet önceliği ekonomik toparlanma olmak üzere gerekli reformları uygulamak ve uluslararası fon akışıyla siyasi istikrarı sağlamak adına görevlendirilmiştir.

Hassan Diab 21.01.2020'de başbakan seçildi. Beyrut Limanı'nda 2.750 tonluk amonyum nitrat zulasının 04.08.2020'de patlamasından önce Lübnan zaten parçalanıyordu. Protestolar başbakan Hassan Diab'ı felaketi önleyememekle suçladı ve 7 aylık hükümetini gönderdi.

LÜBNAN'IN SWOT ANALİZİ

Güçlü yönler

- Lübnan, Beyrut merkezli önemli bir ticaret merkezi olarak güçlü bir ticaret ve girişim geleneğine sahiptir.
- Onlarca yıl süren göç sonucunda dünyanın dört bir yanındaki Lübnan toplulukları geniş ticaret ağlarını kurmuşlardır. Bu faaliyetler, bankacılık sistemindeki büyük mevduatlar sayesinde ülkenin finansal istikrarının temelini oluşturmaktadır.
- Diğer Arap ülkelerine kıyasla, Lübnan nispeten özgür bir basına sahiptir. Sınır Tanımayan Gazeteciler 2019 Dünya Basın Özgürlüğü Sıralamasında Lübnan, bölgedeki 180 ülke arasında 101. sırada yer aldı.
- Lübnan'ın demokratik kimliği, bölgenin geri kalanıyla karşılaştırıldığında oldukça iyidir.

Zayıf yönler

- Lübnan'ın büyük kamu borç yükü, mali harcamaların önemli bir kısmının daha verimli sermaye harcamasından ziyade borç hizmetine girdiği anlamına geliyor.
- Ülke büyük bir ticaret açığı veriyor ve para birimi ile bu durumu ayarlamak için çok az esneklik bulunuyor.
- Lübnan'ın iş ortamı zayıf olup, yolsuzluk ve külfetli prosedürlerden muzdariptir.
- Dini ve etnik kimlik, siyasi ilişkilerin belirlenmesinde büyük rol oynamaktadır. Başkanın Maronit Hristiyan, başbakanın Sünni ve parlamento başkanının Şii Müslüman olduğu siyasi sistem, doğası gereği istikrarsızdır.
- Yaygın yolsuzluk hükümetin karşılaştığı en büyük zorluklardan biridir.
- En büyük azınlık olan Şii'ler, mevcut sistem tarafından yetersiz temsil edildiklerini ve yıllardır yapılmayan ulusal nüfus sayımının potansiyel olarak tehlikeli politik sonuçlar vereceğini söylüyorlar.
- Geçtiğimiz yıl, ülkenin bankacılık sistemindeki çöküş ve hızla yükselen enflasyon, kitlesel protestoları tetiklemişti. Dünya Bankası, Covid-19 salgınından önce bile Lübnan'daki insanların % 45'inin 2020'de yoksulluk sınırının altında olacağını tahmin ediyordu.

Fırsatlar

- 2020-2021 sonrası Körfez'de petrol dışı ekonomik koşulların iyileştirilmesinin turizm gelirleri ve ödemeler üzerinde olumlu etkisi olabilir.
- Hükümet, mali reformlara girişirse çökmekte olan altyapı ağını geliştirmek için büyük bir yardım ve yatırım taahhüdünden yararlanabilir.
- Siyasi sistemdeki hakim yüksek yolsuzluk ve kayırmacılığın giderilmesine yönelik gerçek girişimler, hem ekonomik faydalar hem de politik meşruiyet sağlayacaktır.

Tehditler

- 04.08.2020'de patlamanın meydana geldiği Beyrut limanı, ülkenin ana denizcilik merkezi idi ve ülkenin ithalatının %60'ı oradan geçiyordu. Turizm, iki milyon kişinin ülkeyi ziyaret ettiği 2018'de Lübnan'ın GSYİH'sinin yaklaşık beşte birini oluşturuyordu. Bu sektörde Beyrut limanındaki patlamadan ve Covid 19'dan büyük bir darbe daha aldı.
- Lübnan, küresel finansal oynaklık ve gelişmekte olan piyasalar içinde 'riskli' duyarlılığı nedeniyle bölgedeki en savunmasız ekonomilerden biridir.
- Hizbullah'ın şu anki kabine içindeki konumları nedeniyle resmileştirilmiş etkisi, hükümetin Suudi Arabistan veya ABD ile zıt düşme riskini artıracak ve bu da yardım ve yatırım girişlerini tehdit edebilecektir.
- İsrail ve Hizbullah arasındaki gerginlikler devam ediyor ve çatışma potansiyeli mevcuttur.
- Mali reformlar, yoksulları orantısız bir şekilde etkileyecek şekilde yürütülürse sosyal huzursuzluğa yol açabilir. Bu karşılık, iç çatışma risklerini artırarak mezhepçi gerilimleri körükleyebilir.

1. EKONOMİK GÖRÜNÜM

Temel Ekonomik Göstergeler				
	2015	2016	2017	2018
Nominal GSYİH, USD Milyar	50	51	53	57
Gerçek GSYİH büyümesi, %	0,42	1,61	0,55	0,20
Tüketici fiyat enflasyonu, %, ort	-3,75	-0,78	4,32	6,08
Bütçe dengesi, % GSYİH	-7,48	-8,87	-8,64	-11,29
Cari işlemler dengesi, % GSYİH	-17,09	-20,44	-22,73	-21,97

Kaynak: Dünya bankası

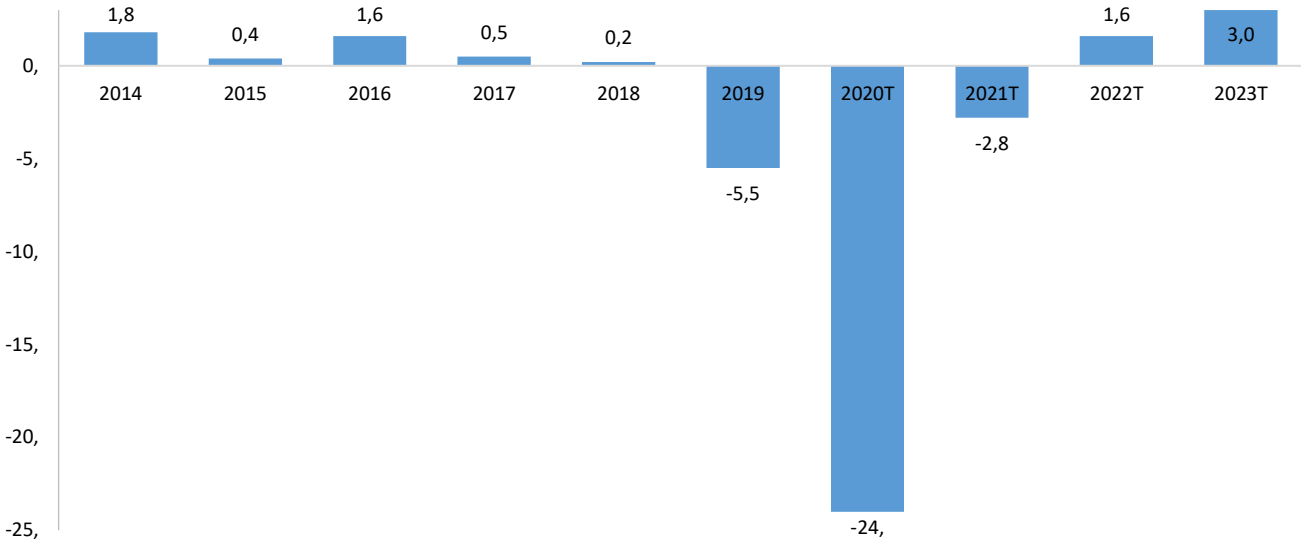
A&T Bank'ın görüşü: Lübnan ekonomik büyümesi, 2011'deki Arap baharı ardından Suriye çatışması ve iç siyasi gerginlikler nedeniyle yavaşlamış, 2019'da ise ekonomik güçlüklerin siyasi kriz ve şiddetli sosyal taleplerle birleşmesi sonucu keskin bir bozulma gerçekleşmiştir. 2018'de %0,2 olarak gerçekleşen GSYİH artışının, 2019'da -%-5,5'e inmesi ve COVID-19 salgını ve Beyrut limanındaki patlama nedeniyle 2020'de daha da düşmesi beklenmektedir. Lübnan'daki geleneksel büyüme motorları (gayrimenkul, inşaat ve turizm) durmuş ve şu ana kadar dayanıklılığı için övgüyle karşılanan bankacılık sektörünün kırılgan olduğu kanıtlanmıştır. Böylece büyüme için endişe verici beklentiler ortaya çıkmıştır.

Temel Görünüm

- Lübnan Cumhurbaşkanı Mişel Aoun, Beyrut limanındaki patlama felaketinden kaynaklanan hasarın 15 milyar USD'yi aştığını söylemiş ve bu rakam geçen yılın gayri safi yurtiçi hasılasının %28'inden fazlasını oluşturmaktadır. Lübnan'ın ekonomisi, kritik altyapıya zarar veren ve hükümetin devrilmesine neden olan 4 Ağustos patlaması nedeniyle %24 veya daha fazla daralabilir.
- Borç yükünün sürdürülemez olduğunu düşünen başbakan Hassan Diab hükümeti, Mart ayında 30 milyar USD'lik tahvilleri temerrüde düşürdü, ardından 10 milyar USD kurtarma için Uluslararası Para Fonu(IMF)'den para istedi. Bankacılar, politikacılar ve menfaat çevreleri, ülkenin ekonomik felaketini önlemek için gerekli reform planını engellediğinden, IMF ile müzakereler ilerleyemedi. Görüşmelerin çıkmaza girmesi ve Lübnan'ın uluslararası borç piyasalarının dışında kalmasıyla, Lübnan merkez bankası para basmaya başladı, bu da para biriminin değerinin daha da düşmesine neden olup Haziran 2020'de yıllık olarak %90'a yaklaşan enflasyona neden oldu.
- Beyrut patlamasından önce Lübnan'ın başarısız bir devlet haline geldiğine dair işaretler zaten vardı. Tıpkı sivil savaşın karanlık yıllarındaki gibi, çöplerin nereye atılacağı konusundaki tartışmalar nedeniyle çöpler toplanmadan sokaklarda duruyor, sokak lambaları gündüz açık ve gece kapalı vaziyette, trafik ışıkları aralıklı çalışıyor, sürücüler çukur caddelerde ilerlemeye çalışıyorlardı. Sivil savaş 15 yıl sürmüştü ve 1990'da sona ermişti.
- Lübnan'da fiyatlar ithalata bağımlı olup Haziran 2020'de son 12 aya göre %250 artış gösterdi. Ülkenin ana tahıl silosu ve hayati önem taşıyan altyapıya zarar veren patlama nedeniyle temel gıda maddeleride dahil olmak üzere fiyatlar yükselmektedir. Ülkenin ithalatının 2020'de %70'in üzerinde düşeceği tahmin ediliyor.
- Umutsuzluğa kapılan halk, patlamanın ardından Beyrut'un en çok etkilenen bölgelerini gezen Fransız cumhurbaşkanı Macron'a hoşgeldin derken, bazı vatandaşlarda 1923-1943 yılları arasında olduğu gibi Fransızları ülkeyi yönetmeye davet eden dilekçelerini bile hazırladılar.
- Güvenilir bir reform planının ve dış desteğin yokluğunda, Lübnan'ın finansman modeli üzerindeki baskı, keskin bir dış mali düzenlemeye yol açabilir. Böylece, ekonomik aktivite ve istihdam yaratma üzerine ağır bir yük gelecek ve bu da sosyal hoşnutsuzluk nedeniyle oluşan protesto eylemlerini daha da artıracaktır.

Yıllık GSYİH büyümesi (%)

Kaynak: Dünya bankası T:Tahmin

Ekonomideki mali ve dış baskılar yükselişte olup buda döviz kuru zayıflığını ve enflasyonu artırmaktadır. Lübnan hükümeti son birkaç yıldır geniş bütçe açığını (2019'da GSYİH'nın % -13,7'si) ve büyük borç yükünü (2019'da GSYİH'nın % 178'i) dizginleme konusunda sınırlı ilerleme kaydetti. Sonuç olarak bu baskılar ve artan sosyal huzursuzluğun etkisiyle yatırımcıların ülkeye olan güveni kötüleşerek büyük çaplı dış finansman çıkışları ve rezervler üzerinde aşağı yönlü baskıya neden oldu. Sert para sıkıntısı, Lübnan pound'unu halen çoğu işlemin yapıldığı karaborsada keskin bir şekilde değer kaybetmesine yol açtı. 10 Haziran 2020 itibarıyla karaborsada 4.445 LBP / USD ile işlem görürken resmi oran 1.507 LBP / USD idi. Hükümet, Lübnan poundu/ABD Dolar'ını 1.507'de sabitlemişti. İthalat maliyetleri, düşük yakıt fiyatlarına rağmen, enflasyonun yükselmesine yol açarak, 2019'da enflasyon ortalama 2,9 iken Şubat 2020'de % 11,4'e yükseldi. Beyrut liman patlamasından sonra ise %80 değer kaybetti. Bu dinamikler giderek artan bir şekilde yerel hane halklarının satın alma gücü ve yerel işletmelerin yatırım yapma ve genişleme becerilerine zarar vermektedir.

Bu arada, Covid-19 krizi ve ilgili kısıtlamalar, faaliyetlerde ciddi aksamalara neden oluyor. Lübnan, Mart ayında Covid-19 salgını nedeniyle ülke çapında bir karantina başlattı ve yerel faaliyetleri ciddi şekilde kısıtladı. Bu durumda zaten zayıf olan hane halkı tüketimi ve ticari faaliyetler, 2020 yılının ilk çeyreğinde ve ikinci çeyreğinde keskin bir şekilde azalacaktır. Karantinanın kademeli olarak azaltılmasına rağmen, kısıtlamaların 2020 sonuna kadar tamamen kaldırılması beklenilmiyor. Buna ek olarak, yerel ekonomi devam etmekte olan küresel durgunluk ve dış talep kaybından etkilenmekte olup, turizm gibi kilit sektörlerin Lübnan'ın genel GSYİH'sına yaklaşık %20 katkıda bulunduğu tahmin edilmektedir. Diğer birçok ülkenin aksine, yerel makamlar ekonomiyi desteklemek amaçlı büyük ölçekli teşvik paketleri başlatmak için yeterli mali ve para politikası esnekliğine sahip değildir, yani krizin etkisi kapanış ve iş kayıpları nedeniyle bölgedeki başka yerlerden daha keskin hissedilebilir. Ekonomistlere göre, Beyrut ticaretinin büyük kesimlerine zarar veren patlamanın, derinleşen ekonomik ve siyasi kriz nedeniyle 2020'de GSYİH'sında %20-25 civarında daralmaya yol açabilir.

Bu faktörlerin birleşimi Nisan 2020'de Satın alma Yöneticileri Endeksi (PMI) okumalarını rekor düşük seviye olan 30.9'a çekti. Çıktı ve siparişler keskin bir şekilde daralırken, iş anlayışı da daha önce görülmemiş bir seviyeye geriledi ve işletmelerin büyük çoğunluğunda önümüzdeki aylardaki faaliyetlerinde daha fazla düşüş beklenmektedir. Mayıs 2020'de PMI okumalarında 37,2 ile karantina önlemlerinin kısmi hafifletilmesinin etkisiyle bir miktar iyileşme görüldü. Dolar kıtlığı, iç talep zayıflığı ve ülkenin gelecekteki ekonomik yörüngesini çevreleyen belirsizlik devam ettikçe, bunun önümüzdeki çeyrekte de devam etmesi bekleniyor. *Genel olarak, gerçek GSYİH 2019'da % -5,5 daralırken 2020'de % -24 olarak daralması tahmin edilmektedir.*

2020'den sonra büyüme beklentileri yetkililerin dış yardım sağlama ve ülkenin mali ve dış pozisyonlarını istikrara kavuşturmak için reformları uygulama yeteneğine bağlı. Yetkili makamların IMF ile devam etmekte olan görüşmeleri, dış finansman girişlerini artıracak mali ve dış reformları hızlandıracaktır. Mali harcama kesintileri ve pound devalüasyonu da dahil olmak üzere bu tür reformlar yakın dönemde yerel hane halkları ve işletmeler üzerinde baskı yaratacak olsa da, mali ve dış dinamiklerdeki kötüleşen trendi durdurarak bir miktar yatırımcı güvenini geri kazanmaya yardımcı olacaklardır.

Orta vadede, IMF yardımı artan ihracat rekabetçiliği ile birleştiğinde, ekonominin kademeli olarak toparlanmasına yardımcı olacaktır. Böyle bir senaryoda, büyümenin daha sonra pozitif bölgeye dönmeden önce 2021'de %-2.8 ile negatif bölgede kalması bekleniyor. Lübnan'ın zorlu siyasi ortamında, bu tür bir anlaşmanın gerçekleştirilememesi veya sorunun çözülmemesi riskleri artıyor. Bu durumda, potansiyel olarak yerel hane halkları ve işletmeler üzerinde olumsuz etkileri sınırlamak için birkaç seçenekle birlikte keskin bir mali düzenleme veya dış düzenleme bekleniyor.

Vatandaşlarını korumak için, Lübnan hükümetinin, özel sektörü (özelleştirme sürecine devam etmek ve kamu borç yükünü azaltmak gibi) teşvik etmek ve özel sektörde istihdam fırsatlarını artırmak için önemli reformlar gerçekleştirmesi gerekecektir. Böylece vatandaşların iş için yurtdışına taşınmasına gerek kalmayacaktır. Bu amaçla, bir dizi iş ortamı reformunun uygulanabileceği uzun vadeli beklentiler zayıf kalmaktadır. Lübnan, Dünya Bankası'nın iş yapma kolaylığı açısından ülkeleri sıralayan 2020 Doing Business Raporu kapsamında 190 ekonomiden 143.sırada yer alıyor. Lübnan, MENA bölgesindeki yatırımcı dostu ülkeler arasında 18 ülke arasında 3.sırada olup, Ürdün ile Fas arasında yer almaktadır. Düşük petrol fiyatlarına rağmen önümüzdeki yıllarda GSYİH'nın ortalama %16,7'si olarak öngörülen cari açık ile Lübnan'ın dış sermayeye devam etmesi kesinlikle ekonomik istikrarın altında yatan en büyük tehdittir.

2. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR (DYY)

Lübnan geleneksel olarak doğrudan yabancı yatırıma (DYY) açıktır. Bununla birlikte, UNCTAD tarafından yayınlanan 2020 Dünya Yatırım Raporu'na göre, DYY girişleri özellikle siyasi istikrarsızlık, makroekonomik dengesizlikler ve döviz krizi nedeniyle 2018'de 2,6 milyar USD'den 2019'da 2,1 milyar USD'ye azaldı. DYY stoku son on yılda 20 milyar USD artışla 2019'da 68 milyar USD'ye ulaştı. DYY destekli istihdam yaratma genellikle bilgi teknolojileri ve sanayi sektörlerinde gerçekleşmektedir. Ancak Suriye'deki istikrarsız durum ve bundan kaynaklanan muazzam mülteci girişi ile küresel ekonomik yavaşlama ülkenin dinamizmini zayıflattı. Ayrıca, düzenleyici ve kurumsal darboğazlar, DYY çeşitlendirmesi olasılığını etkilemektedir. Başlıca yatırımcılar Fransa, Birleşik Arap Emirlikleri, ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Hollanda, Ürdün ve Mısır'dır. Yabancı yatırımcılar büyük ölçüde inşaat, telekomünikasyon, turizm ve diğer hizmetlerde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte, bölgesel istikrarsızlık ve Lübnan'ın paralize olmuş siyasi sistemi ülkeyi son yıllarda yatırımcılar için daha az çekici bir yer haline getirdi.

Lübnan'ın yaşadığı ciddi ekonomik ve politik kriz, borç notunun düşürülmesi ve iflas riski yatırımcıların güvenini etkileyecektir. Buna ek olarak, Lübnan Körfez İşbirliği Konseyi (KİK)'nin ekonomik yavaşlamasından etkilenmeye devam etmektedir. Suriye krizinin etkisine ek olarak, kırılgan makroekonomik durum, yüksek işsizlik, beyin göçü, enerji arzı sıkıntıları ve düzenleyici engeller de dahil olmak üzere DYY'yi engelleyen diğer faktörlerdir.

Lübnan'daki doğrudan yabancı yatırımlar, yeni yatırım izinleri verme ve gerektiğinde yabancı yatırımcılara teşvik ve muafiyet sağlama yetkisi olan Lübnan Yatırım Geliştirme Kurumu (IDAL) aracılığıyla koordine edilmektedir. Lübnan hükümeti, ülkenin cari hesaplardaki önemli eksikliklerin karşılanması için daha fazla doğrudan yabancı yatırım girişini teşvik etmeye heveslidir. Hükümet, endüstrilerin çoğunda aktif olarak yabancı yatırımı teşvik ettiği için Lübnan'da doğrudan yabancı yatırımların önünde çok az engel bulunmaktadır. Yerelleştirme ve iş yaratma gereklilikleri açısından geriye kalan diğer engel, birkaç sektörde devlete bağlı Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)'nin baskın varlığı ve yabancı mülkiyet kısıtlamalarıdır. Genel olarak, MENA bölgesindeki yabancı yatırım rejimine en açık ülkelerden biridir. Böylece Lübnan, zorlu iç siyasi durum ve daha geniş bölgesel güvensizlikler olsa da işletmeler için cazip bir yerdir.

Hizmet sektörü, uzun vadede Lübnan ekonomisinin dayanak noktası olarak kaldı. Lübnan Suriye'deki iç savaşla şiddetlenen siyasi risklere rağmen, ülkenin Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Avrupa güzergahındaki stratejik konumu nedeniyle önümüzdeki yıllarda turistleri körfezde tutmak için çaba sarf ediyor. Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) büyük olasılıkla bu konuda önemli bir rol oynayacak, yatırımcılar Lübnan'ının daha düşük maliyetlerinden yararlanmaya çalışacaklardır. Lübnan'ın GCC ile ilişkilerini geliştirmesi, döviz, turist, bankacılık sektörü mevduatları ve doğrudan yabancı yatırımlardaki akıştan yararlandığından, politik istikrarsızlık ve petrol fiyatlarının oynaklığı ile ilgili sorunların dengelenmesine yardımcı olacaktır.

Lübnan'da DYY				
Gösterge ismi	2015	2016	2017	2018
DYY girişi, milyar USD	2,1	2,5	2,5	2,6
DYY girişi, % GSYİH	4	5	5	5
DYY çıkışı, milyar USD	0,6	1	1,3	1,2
DYY çıkışı, % GSYİH	1,3	2	2,5	2,2
Net portfoy yatırımı, milyar USD	-0,5	-7	-5	1,5
Net DYY, milyar USD	-1,4	-1,5	-1,2	-1,3

Kaynak: Dünya bankası

2.1. Lübnan'a yatırım yaparsanız nelere dikkat etmelisiniz?

Güçlü noktalar: Liberal ekonomisi ile Lübnan yıllardır yabancı yatırımcıları kendine çekti. Lübnan'da yatırım yapmanın avantajları aşağıdadır:

- Sermaye hareketleri ve yabancı şirketlerin borsaları serbestisi
- Ülke, coğrafi konumu sayesinde Ortadoğu'daki diğer ülkelere ve gelişmekte olan birçok ekonomiye açılan bir kapıdır.
- Nispeten batılılaşmış işgücü oldukça yeteneklidir ve iyi bir yaşam kalitesine sahiptir.
- Yatırım için çok az kısıtlama vardır. Temel ve üretim altyapı, inşaatlar ve süpermarketlerin yeniden inşası alanında hala önemli yatırım fırsatları bulunmaktadır.
- Ülkenin yatırımcılar için güven ortamı yaratan sağlam bir bankacılık sistemi vardır.
- Büyük diaspora (ülke dışında içeriden daha fazla Lübnanlı var) ülkeye tekrarlayan finansal akışları garanti ederek ülke ekonomisine likidite enjekte ediyor.
- Son zamanlarda açık deniz doğal gaz yataklarının keşfi, ülkenin enerji bağımlılığını azaltmasını ve ilgili sektörler için çok sayıda fırsat sunmasını sağlayacaktır.

Zayıf noktalar: Lübnan'da yatırımın dezavantajları:

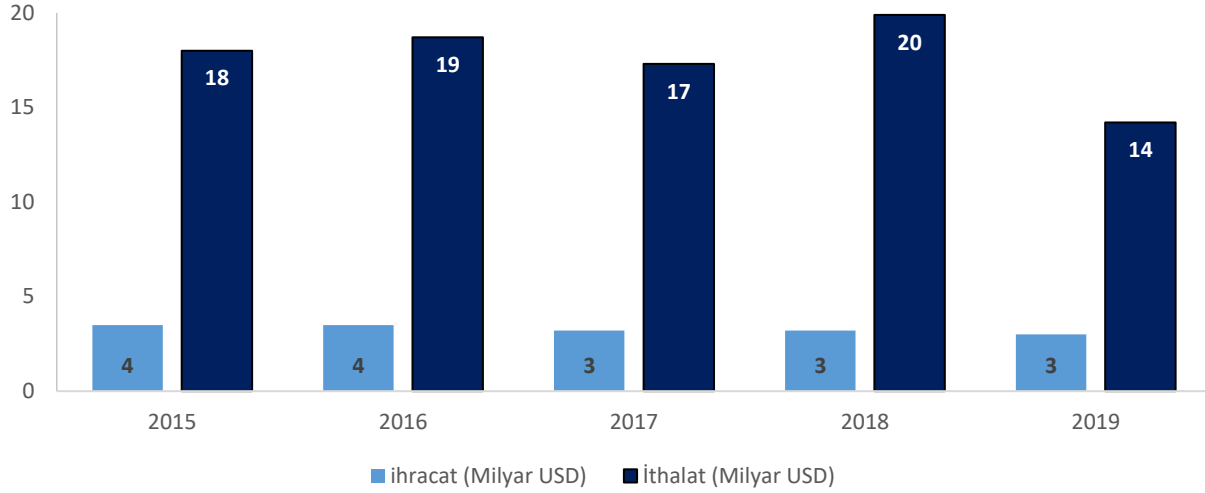
- Bölgedeki jeopolitik gerilimlere maruz kalma.
- Politik istikrarsızlık: Politik manzara dini, politik ve kültürel kriterlere göre ayrılmıştır. Suriye sorunu ve bunun çözümü konusunda yaşanan gecikme buna bir örnektir.
- Şirketler bazı zorluklarla karşılaşabilir: lisans sisteminde şeffaflık eksikliği ve karmaşık gümrük prosedürleri.
- Ekonomik açıdan, ülkenin çok yüksek kamu borcu DYY'ye engel olmaya devam ediyor

Lübnan'ın imzaladığı ikili yatırım sözleşmeleri:

Lübnan yaklaşık elli ülkeyle ikili anlaşmalar imzaladı. Lübnan Akdeniz Havzasında ; Güney Kıbrıs, Mısır, İspanya, Fransa, İtalya, Fas, Tunus ve Türkiye ile ikili anlaşmalar imzaladı.

3. DIŞ TİCARET GÖRÜNÜMÜ

Kaynak : Trademap

2019 yılında ülkenin ihracatı 3 milyar USD seviyesinde kalırken, ithalatı ise %29 azalarak 14,2 milyar USD'ye gerileyerek ticari açık artmıştır. Lübnan ağırlıklı olarak kıymetli metal (altın) (% 41), elektrikli ve elektronik aletler, basılı malzemeler, şeker, elmas, mücevher, petrol ürünleri, eczacılık ürünleri ve gıda müstahzarları ihraç etmektedir. 2018'de Lübnan'ın başlıca ihracat ortakları Birleşik Arap Emirlikleri (% 15), Suudi Arabistan (% 7), Suriye Arap Cumhuriyeti (% 6) ve Türkiye (% 6) oldu. Ülke ağırlıklı olarak mineral yakıtlar (% 22,5), araçlar (% 8), ilaçlar ve eczacılık ürünleri, altın, elmaslar, canlı sığırlar, metal ürünler, elektrikli ekipman ve araçlar için parça ve aksesuarlar ithal ediyor. 2018 yılında başlıca ithalat ortakları Avrupa Birliği ülkeleri (İtalya, Almanya, Yunanistan, Fransa) ve Çin (% 10).

Suriye'deki savaş, bölgedeki ülkelerden gelen talep düşüşü ve Lübnan'daki ekonomik ve politik kriz ülkenin ihracatını olumsuz etkilemektedir. Lübnan'ın ihracat performansı önümüzdeki yıllarda daimi bölgesel istikrarsızlıktan etkilenmeye devam edecektir. Lübnan, komşu Suriye'nin başta yiyecek ve içecek sektörleri olmak üzere üretimini kaybetmesi nedeniyle Suriye ile ilişkilerinde nisbeten güçlü kalmıştır. Bununla birlikte, ihracat sektörünün karşılaştığı koşullar pek de elverişli değildir. Bölgesel ticaret yollarındaki aksamalar, nakliye maliyetlerinin artmasına ve ihracatta rekabet gücünün azalmasına neden olmaya devam edecektir. Turizm önemli bir sektör olmaya devam edecek olsada, ancak önümüzdeki yıllarda baskı altındaki küresel ve bölgesel büyümenin getirdiği zorluklarla karşılaşacaktır.

İthalattaki büyüme, sıkı maliye ve para politikası ile zayıf yatırımcı güveni ile iç talep üzerinde yoğunlaştığından, yakın dönemde büyük olasılıkla negatif bölgede kalacaktır. Bununla birlikte, Lübnan'ın ithalat bağımlılığı yüksek ve bu nedenle, yurt içi tablo sabitlendiğinde ithalat büyümesinin artmasını beklenmektedir.

Uluslararası ticaret, Lübnan'daki ekonomik büyümenin temel itici gücüdür ve hükümet dışa dönük bir politika rejimi uygulamaktadır. Lübnan'ın ortalama tarife oranı %5,9 ticaret yapan işletmeler için büyük bir engel değildir. Tüm bunlara rağmen, mal ihracatı ithalata kıyasla küçük kalmakta ve 2011'den bu yana sürekli olarak düşmektedir. Hizmetler, özellikle de turizm sektörü 2017 yılında mal ihracatının üç katı olarak ülkenin birincil ihracatıdır.

Körfez ülkelerinde özellikle finansal hizmetler endüstrisi gibi yüksek vasıflı sektörlerde çalışan Lübnan vatandaşlarının ödemeleri geleneksel büyük ticaret açığını telafi etmeye yardımcı olmuştur. Lübnan'ın büyük dış dengesizliklerinin iyileşmesi zaman alacak olsa da, cari açığın önümüzdeki on yıl içinde kademeli olarak daralması bekleniyor.

Nispeten zayıf petrol fiyatları, ticaret hesabı açığının daraltılmasına yardımcı olacak ve ödeme girişlerindeki göreceli istikrarı göz önüne alındığında, cari transfer dengesi açığı önümüzdeki yıllarda azalacaktır. Ancak, Lübnan'ın turizm gelirleri, mal ihracatı ve yatırım girişlerinde somut bir toparlanma kaydedilmeden önce Suriye krizine kalıcı bir çözüm bulunması gerekmektedir.

Çatışmalar nedeniyle İsrail ile güney sınır kapatıldığı için, Lübnan'ın mallarını kara üzerinden ihraç etmesi zorlaştı. Bu nedenle, önümüzdeki yıllarda Lübnan'ın liman ve havaalanı altyapıları üzerinde artan baskı yaratmaya devam edecektir.

Lübnan'ın Dış Ticaret Göstergeleri					
Gösterge ismi	2015	2016	2017	2018	2019
İhracat, Milyon USD	3.459	3.509	3.288	3.275	3.001
İhracat % yıllık USD artış	-7,8	1,4	-6,3	-0,4	-8,4
İhracat, % GSYİH	6,9	6,8	6,2	5,8	3,6
İthalat, Milyon USD	18.069	18.705	17.304	19.980	14.233
İthalat % yıllık USD artış	-11,8	3,5	-7,5	15,5	-28,8
İthalat, % GSYİH	36,2	36,5	32,4	35,3	16,9
Ticaret dengesi Milyon USD	-14.610	-15.196	-14.016	-16.705	-11.232
Ticaret dengesi % yıllık USD artış	-13	4,0	-7,8	19,2	-32,8
Ticaret dengesi, % GSYİH	-29,2	-29,7	-26,3	-29,5	-13,3

2018'da ithalat ortakları	Milyon USD	Yüzde (%)
Dünya	19.979	100
Çin	2.048	10
Yunanistan	1.708	9
İtalya	1.595	8
Amerika	1.438	7
Almanya	1.168	6
Türkiye	948	5

2018'da ihracat ortakları	Milyon USD	Yüzde (%)
Dünya	3.275	100
BAE	507	15
Suudi Arabistan	215	7
Suriye Arap Cumhuriyeti	210	6
Türkiye	195	6
Güney Afrika	174	5
Katar	155	5

2019'da ithal edilen ürünler	Milyon USD	Yüzde (%)
Toplam ürünler	14.233	100
Mineral ürünler	3.291	23
Tren hariç taşıtlar	1.105	8
Makine	917	6
İlaç ürünleri	888	6
Elektrikli makineler	611	4
Plastik ve mamülleri	469	3

2019'da ihracat edilen ürünler	Milyon USD	Yüzde (%)
Toplam ürünler	3.002	100
İnci, kıymetli maden	1.226	41
Silah ve parçaları	416	14
Bakı ve bakırdan eşya	102	3
Sebze, meyve, kuruyemiş	100	3
Makine	86	3
Demir ve çelik	80	3

Kaynak: Trademap

4. BANKACILIK SEKTÖRÜ GÖRÜNÜMÜ

Piyasada faaliyet göstermek için lisanslı yerli ve yabancı kurumlardan oluşan 60'tan fazla banka bulunmaktadır. Yerli bankaların çoğu küçük ölçekte faaliyet göstermekte olup piyasa liderleriyle aynı düzeyde rekabet edemezler. Zaman içinde, bu küçük bankaların piyasada faaliyet gösteren ve daha büyük sermayeli büyük bankalarla birleştirilmesi muhtemeldir. Genel olarak, ülkenin ekonomik ve politik istikrarsızlığına rağmen, bankacılık sektörü yeterince güçlü olmaya devam etmektedir.

Hem küçük bölgesel yabancı bankalar hem de büyük çokuluslu şirketlerin sahip olduğu yabancı bankaların varlığı, Lübnan'daki bankacılık sektörü için olumludur, çünkü bu bankalar pazara daha fazla uzmanlık getirecek ve gelecekteki büyümeyi desteklemek için sermayeye erişecektir. Ancak şimdilik yerel bankalar piyasayı yönetmektedir.

Bankacılık endüstrisini düzenleyen Bankacılık Kontrol Komisyonu, Lübnan'da hizmet veren lisanslı 66 bankanın olduğunu bildirmektedir. Bunlardan 43'ü yerli ve 23'ü yabancı sermayelidir. Yabancı bankalar açısından, 11'i Lübnan'da yan kuruluş olarak faaliyet gösterirken, kalan 12 tanesi yabancı bankaların şubeleridir. Yerli bankaların sayısı son yıllarda sabit kalırken, yabancı bankaların sayısı 2011'den bu yana azalmıştır. Lübnan'da daha önce faaliyet gösteren 27 yabancı banka bulunmakta idi.

Lübnan bankacılık sektörü, aralıklı olarak ülkeyi içine alan çalkantılara rağmen son yıllarda istikrarını korudu. Bununla birlikte, 17 Ekim 2019'da ülke çapında düzenlenen protestolar ve Başbakan Hariri'nin 29 Ekim 2019'da istifası, ülkeyi siyasi huzursuzluğa sürükleyerek belirsizlik düzeyinin yükselmesine neden oldu. Lübnan'daki gösteriler, hükümet WhatsApp üzerinden telefon görüşmelerini vergilendirmeye çalıştığına başladı. Bu bağlamda beklenen kayıt dışı sermaye kontrolü ve faiz indirimlerinin etkileri henüz bilinmemektedir.

Yurtdışındaki Lübnanlılar ülkeye para göndermeye devam etmektedir. Ancak, Lübnan bankacılık sektörü bu büyümeyi uzun vadede sürdürülebilir bir şekilde desteklemek için gerekli finansal altyapıya sahip değildir. Bu nedenle, varlık yönetimi sektörü şu anda yüksek düzeyde ilgi görmekte ve önde gelen bankaların birçoğu yatırım yönetimi iştirakleri kurmaktadır. Yönetim altındaki varlıkların hacmi şu anda küçük olmakla birlikte, önümüzdeki yıllarda istikrarlı bir şekilde yükselmeleri beklenmektedir.

Yatırım sektörünün gelişimini engelleyecek faktörlerden biri de ülkenin çok küçük borsalarıdır. Şu anda Lübnan'ın tek borsası olan Beyrut Menkul Kıymetler Borsası'nda listelenen sadece 10 şirket bulunmakta olup, bankalar piyasa değerinin %77'sinden fazlasını oluşturmaktadırlar. Bazı şirketlerin borsada birden fazla girişi bulunmakta, özellikle birden fazla menkul kıymetler listesine sahip olan bankalar bulunmakta ve buda yatırım fırsatları yelpazesini oldukça sınırlamaktadır. Eğer Beyrut Menkul Kıymetler Borsası bölgede daha rekabetçi bir ticaret platformu haline gelecekte, borsanın özelleştirilmesi, piyasa düzenlemelerinin güçlendirilmesi ve listeye daha fazla firma çekmek gerekmektedir.

Toplam aktifler açısından en büyük banka Banka Audi'dir. Aslen 1830 yılında kurulan Bank Audi, artık sınırlı yükümlülüğü olan özel bir anonim şirket olarak faaliyet göstermektedir. 1.500 hissedarı olan banka Beyrut Borsası ve Londra Menkul Kıymetler Borsaları'nda işlem görmektedir. Her ne kadar öncelikle Lübnan'a odaklanmış olsa da, Bank Audi, Ürdün, Mısır, Katar, Suudi Arabistan ve Türkiye gibi diğer Orta Doğu pazarlarına da açılmıştır. Ayrıca İsviçre, Fransa ve Monako'da (bir varlık yönetim şirketi aracılığıyla) bulunmaktadır. Toplamda, Bank Audi'nin 7.000'den fazla çalışanı bulunmaktadır. Bank Audi, çeşitli ticari, kurumsal, perakende, kişisel ve özel bankacılık hizmetleri sunmaktadır ve ayrıca yatırım bankacılığı segmentine de sahiptir. Lübnan'da Bank Audi'nin 80'den fazla şubesi ve dış pazarlarda 120 şubesi daha bulunmaktadır. Şirket, önümüzdeki yıllarda Lübnan dışındaki varlığını daha da genişletmeyi planlamaktadır.

Banque du Liban et d'Outre-Mer (Blom Bank), toplam aktifler açısından Lübnan'daki en büyük ikinci bankadır. En büyük hissedarları Bank of New York (% 34.37) ve Banorabe'dir (% 17.55). İslami bankacılık bölümünün yanı sıra çeşitli ticari, yatırım ve sigorta hizmetleri sunmaktadır. Blom Bank, hem bölgesel ülkeler Ürdün, Mısır, Katar, Irak, Suudi Arabistan, BAE ve hemde Avrupa ülkeleri Fransa, İsviçre, Romanya, Güney Kıbrıs ve İngiltere pazarlarında genişledi.

Önümüzdeki yıllarda yurtdışında daha da büyümeyi hedefliyor. Blom Bank Lübnan'da genişliyor ve HSBC'nin 1946'dan beri piyasada bulunan bağlı kuruluşu HSBC Bank Middle East Limited'i 2017'de satın almayı tamamladı.

Lübnan'daki üçüncü lider banka Byblos Bank'dır. 1963 yılında kurulan genç bankalardan biridir, ancak diğerlerine benzer şekilde, Suriye, Irak, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sudan, Nijerya, BAE yanında Ermenistan, Belçika, Güney Kıbrıs, İngiltere ve ABD gibi denizaşırı pazarlarda da hızla genişlemiştir. 1999 yılında Nova Scotia Bank'ın Lübnan'daki iştiraki ve 2000 yılında ING Barings'in Lübnan şubesi gibi yerel alımlar yoluyla da genişlemiştir. Sermaye yönetimi hizmetleri de dahil olmak üzere çok çeşitli bireysel ve kurumsal bankacılık hizmetleri sunmaktadır.

Lübnan'daki bankacılık düzenlemeleri karmaşıktır ve özellikle kara para aklama ve terörizmin finansmanı suçları ile ilgili olmak üzere şeffaflık eksikliği nedeniyle eleştirilmektedir. Hükümet, piyasanın düzenleyici çerçevesini güncellemek için bir dizi adım attı ve son yıllarda bir dizi yeni yasa kabul edildi. Bankacılık sektörünün denetimi güçlendirildi ve genişletildi, ancak hala iyileştirilmesi gereken bazı alanlar var.

Lübnan Ticari Bankacılık Sektörü						
Gösterge ismi	2017	2018	2019f	2020f	2021f	2022f
Toplam Aktif Milyon USD	218.912	249.566	268.996	292.100	313.520	338.552
Toplam Aktif Milyon LBP	331.432.800	376.097.200	406.184.976	441.072.401	474.042.576	512.229.881
Toplam Aktif % GSYİH	411,8	429,3	435,2	448,6	456,7	465,8
Toplam bankacılık aktifi USD yıllık %	7,6	13,5	8,0	8,6	7,5	8,1
Müşteri borçları Milyon LBP	80.572.900	78.085.700	72.385.443	74.122.694	76.346.375	79.552.923
Müşteri borçları Milyon USD	53.218	51.815	47.937	49.087	50.493	52.579
Müşteri borçları, % GSYİH	100,1	89,1	77,6	75,4	73,6	72,3
Müşteri borçları, yıllık % değişim	4,7	-3,1	-7,3	2,4	3,0	4,2
Müşteri mevduatları Milyon LBP	265.539.800	275.028.200	262.651.931	256.085.632	263.256.030	271.153.711
Müşteri mevduatları Milyon USD	175.389	182.500	173.941	169.593	174.111	179.215
Müşteri mevduatları, % GSYİH	329,9	314,0	281,4	260,4	253,6	246,6
Müşteri mevduatları, yıllık % değişim	4,4	3,6	-4,5	-2,5	2,8	3,0
Borç / mevduat oranı %	30,34	28,39	27,56	28,94	29,00	29,34
Borç / aktif oranı %	24,31	20,76	17,82	16,81	16,11	15,53

Toplam aktiflere ve NPL' e göre ilk 10 ticaret ve perakende bankası, Milyon LBP

Banka ismi	Toplam aktif	Toplam ağırlıklı risk	Toplam ortak özkaynak	Takipteki oranı (%)	Takipteki alacakların karşılıklara oranı (%)	Tarih
Bank Audi	71.616.124	bilgi yok	4.839.439	bilgi yok	bilgi yok	30.06.2019
BLOM Bank	58.085.512	bilgi yok	4.928.373	bilgi yok	bilgi yok	30.06.2019
Societe Generale de Banque au Liban	38.890.604	17.630.737	2.317.402	12	65	31.12.2018
Byblos Bank	38.661.800	bilgi yok	2.216.600	bilgi yok	bilgi yok	30.06.2019
Fransabank	35.590.665	17.685.167	2.783.104	9	52	31.12.2018
Bankmed	28.687.957	13.197.117	1.297.270	14	82	31.12.2018
Bank of Beirut	26.301.308	bilgi yok	1.811.329	bilgi yok	bilgi yok	30.06.2019
Banque Libano-Française	22.740.452	bilgi yok	1.530.447	bilgi yok	bilgi yok	31.12.2018
Credit Libanais	18.773.294	8.663.294	1.187.854	7	73	31.12.2018
BBAC	12.189.445	5.956.891	767.436	11	52	31.12.2018

Kaynak : Firma raporları, Fitch çözümleri.

5. TÜRKİYE & LÜBNAN İLİŞKİLERİ

Lübnan'ın toplam nüfus yaklaşık 6 milyon olup 2018 yılında 1 milyon Lübnan'lı çeşitli nedenlerle Türkiye'ye seyahat etmiştir. 2010 yılında Lübnan ile vizeler karşılıklı olarak kaldırılmıştır. Beyrut-İstanbul arasında normalde günde 9 uçak seferi yapılmaktadır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Yunus Emre Enstitüsü'nün (YEE) 2010'dan bu yana Lübnan'da faal. TİKA'nın, Beyrut, Trablusşam, Sayda ve Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Akkar bölgesinde bazı tarihi eserlerin restorasyonu ve yapı inşaatı faaliyetleri yürüttü. YEE bugüne kadar yaklaşık bin 500 kişiye Türkçe dersi vermiştir ve Lübnan'da Türk dizilerinede büyük ilgi var.

Yurtdışı işlemlere baktığımızda, 2019 yılında Türkiye'den Lübnan'a yapılan ihracat % 14 artarak 899 milyon USD'den 1 milyar USD'ye, Lübnan'dan ithalat da % 68 azalarak 54 milyon USD'ye düştü. Türkiye Lübnan'a ağırlıklı olarak sigara ve tütün ürünleri, motorlu taşıtlar, şekerleme ve unlu mamuller, balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği, bitkisel yağlar, demir ve çelik profiller, sıhhi kağıt ürünleri satmakta, hurda, metal, fosforik asit, şeker, fındık, meyve ve sebze almaktadır. Yurtdışı işlemler Türkiye lehinedir.

Lübnan – Türkiye dış ticaret ilişkisi				
Yıllar	İhracat (Milyon USD)	İthalat (Milyon USD)	Ticaret Dengesi (Milyon USD)	Ticaret Hacmi (Milyon USD)
2015	723	67	656	790
2016	735	82	653	817
2017	889	131	758	1.020
2018	899	170	729	1.069
2019*	1.027	54	973	1.081
2020/07*	255	7	248	262

Kaynak: TUIK

*: Ocak – Temmuz 2020 verileri

AÇIKLAMA:

Burada yer alan yatırım bilgi, yorum ve tavsiyeleri yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Yatırım danışmanlığı hizmeti; aracı kurumlar, portföy yönetim şirketleri, mevduat kabul etmeyen bankalar ile müşteri arasında imzalanacak yatırım danışmanlığı sözleşmesi çerçevesinde sunulmaktadır. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler, yorum ve tavsiyede bulunanların kişisel görüşlerine dayanmaktadır. Bu görüşler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihlerinize uygun olmayabilir. Bu nedenle, sadece burada yer alan bilgilere dayanarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir.

Bu rapor, A&T Bank Ekonomik Araştırmalar tarafından sadece bilgi amaçlı olarak hazırlanmıştır. Sunulan bilgilerin yayım tarihi itibarıyla yanlış/yanıltıcı olmamasına özen gösterilmiş olmasına karşın, A&T Bank bilgilerin doğru ve tam olmasından sorumlu değildir. Bu raporda yer alan bilgiler herhangi bir uyarı yapılmadan değişebilir. A&T Bank ve kurum çalışanları bu raporda sunulan bilgilerin kullanılmasından kaynaklanabilecek herhangi bir doğrudan ve dolaylı zarardan ötürü hiçbir şekilde sorumluluk kabul etmemektedir. Telif hakkı saklıdır, herhangi bir amaçla A&T Bank'ın izni olmadan raporun tamamı veya bir kısmı başka bir yerde yeniden yayımlanamaz, dağıtımı yapılamaz. Tüm hakkı saklıdır.